

๒๗๓/๑

สรุปผลโครงการสัมมนา

เรื่อง “ชี้แจงสาระสำคัญของร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. .... (ร่างเบื้องต้น)

จัดโดย

คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ

วันพุธที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๙

ณ ห้องประชุมราชินี ๔ อาคารสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย

ถนนพิชัย แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญจัดโครงการสัมมนารับฟังความเห็นร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. .... เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๙ เวลา ๑๒.๐๐ - ๑๖.๓๐ นาฬิกา ณ ห้องประชุมราชินี ๔ อาคารสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ถนนพิชัย แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสัมมนาได้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสาระสำคัญของร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. .... (ร่างเบื้องต้น) และเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมสัมมนาได้แสดงความคิดเห็นต่อร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญฯ โดยคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญจะได้นำความคิดเห็นมาประกอบการพิจารณาจัดทำร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. .... (ร่างเบื้องต้น) ให้มีความสมบูรณ์ต่อไป

การสัมมนาครั้งนี้ มีกลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ สมาชิกสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ คณะอนุกรรมการประชาสัมพันธ์และสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ผู้แทนพรรคการเมือง ผู้แทนคณะกรรมการการเลือกตั้ง ผู้แทนจากกระทรวงมหาดไทย ประชาชน และสื่อมวลชนทุกแขนง รวมทั้งสิ้นจำนวน ๒๐๕ คน

ในการสัมมนาครั้งนี้ได้มีการถ่ายทอดสดทางสถานีวิทยุโทรทัศน์รัฐสภา (ช่อง ๑๐) และมีการถ่ายทอดเสียงทางสถานีวิทยุกระจายเสียงรัฐสภาทั้งระบบ AM และ FM ทั่วประเทศ เพื่อให้ผู้ชมและผู้ฟังได้รับทราบอย่างกว้างขวาง

เวลา ๑๓.๓๐ นาฬิกา นายมีชัย ฤชุพันธุ์ ประธานกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ กล่าวเปิดโครงการสัมมนาชี้แจงสาระสำคัญของร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. .... (ร่างเบื้องต้น) ว่า กรรมการร่างรัฐธรรมนูญแม้จะมีหน้าที่โดยตรงในการร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญต่างๆ แต่ก็ไม่ใช่ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญหรือชำนาญการด้านการเมือง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องจัดเวทีสัมมนาชี้แจงสาระสำคัญของร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมืองขึ้น เพื่อรับฟังความคิดเห็น และข้อเสนอแนะจากผู้ที่อยู่ในแวดวงการเมือง ซึ่งการเปิดรับฟังความคิดเห็นครั้งนี้ไม่ใช่แค่การเปิดเวทีให้เป็นพิธีการ แต่ต้องการรับฟังความคิดเห็นข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ เพื่อจะได้นำไปปรับปรุงเนื้อหาของร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง ทั้งนี้ ในการทำงานของกรรมการร่างรัฐธรรมนูญไม่ได้ทำโดยอิสระแต่ทำงานภายใต้กรอบของรัฐธรรมนูญ

กรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้ยกร่างกฎหมายลูกตามกรอบของร่างรัฐธรรมนูญที่ผ่านการออกเสียงประชามติ ในมาตรา ๔๕ ว่าด้วยกฎหมายที่เกี่ยวกับพรรคการเมือง โดยบัญญัติให้การบริหารพรรคการเมืองซึ่งต้องกำหนดให้เป็นไปโดยเปิดเผยและตรวจสอบได้ เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในการกำหนดนโยบายและการส่งผู้สมัครรับเลือกตั้ง กำหนดมาตรการให้สามารถดำเนินการโดยอิสระไม่ถูกครอบงำหรือชี้นำโดยบุคคลซึ่งมิได้เป็นสมาชิกพรรคการเมืองนั้นเป็นต้น และมาตรา ๒๕๘ (๒) ว่าด้วยการปฏิรูปพรรคการเมืองให้เป็นสถาบันการเมืองของประชาชน โดยบัญญัติให้การดำเนินกิจกรรมของพรรคการเมืองเป็นไปโดยเปิดเผยและตรวจสอบได้ เพื่อให้พรรคการเมืองพัฒนาเป็นสถาบันทางการเมืองของประชาชนซึ่งมีอุดมการณ์ทางการเมืองร่วมกัน มีกระบวนการให้สมาชิกพรรคการเมืองมีส่วนร่วมและมีความรับผิดชอบอย่างแท้จริงในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองและการคัดเลือกผู้มีความรู้ความสามารถ ซื่อสัตย์สุจริต และมีคุณธรรมจริยธรรม เข้ามาเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม ส่วนที่กำหนดให้ต้องจ่ายค่าสมาชิกพรรคนั้น เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของพรรคอย่างแท้จริง ปราศจากการชี้นำจากผู้ที่ไม่ใช่สมาชิก การบริหารพรรคต้องกระทำอย่างเปิดเผย โดยกรรมการร่างรัฐธรรมนูญรับฟังความเห็นจากทุกฝ่ายเพื่อให้การเขียนกฎหมายลูกมีความสมบูรณ์มากที่สุด

จากนั้น ศาสตราจารย์ ดร.ชาติชาย ณ เชียงใหม่ กรรมการร่างรัฐธรรมนูญในฐานะประธานคณะอนุกรรมการประชาสัมพันธ์และสำรวจความคิดเห็นของประชาชน ได้เป็นผู้ดำเนินรายการสัมมนา โดยมีศาสตราจารย์ ดร.อุดม รัฐอมฤต โฆษกกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ นายธนาวัฒน์ สังข์ทอง เลขานุการกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ คนที่สอง และศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย ยาวะประภาส กรรมการร่างรัฐธรรมนูญ กล่าวถึงสาระสำคัญของร่างรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวโดยสรุปว่า ร่างกฎหมายลูกฉบับนี้ต้องการให้พรรคการเมืองทุกพรรคเข้าสู่กฎกติกาใหม่ ส่วนการกำหนดให้สมาชิกต้องจ่ายเงินทุนประเดิมพรรคตั้งแต่ ๕๐๐ - ๕๐๐,๐๐๐ บาท และต้องมีสมาชิกเริ่มต้น จำนวน ๕๐๐ คน นั้น เพื่อให้ประชาชนตั้งพรรคการเมืองได้ง่ายขึ้น และทุกคนมีส่วนร่วม โดยไม่ถูกนายทุนครอบงำ และภายใน ๕ ปี พรรคต้องมีสมาชิกไม่น้อยกว่า ๒๐,๐๐๐ คน เพราะต้องการให้พรรคมีการขับเคลื่อนเป็นพลวัต การส่งผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งต้องมาจากระบบสรรหาของคณะกรรมการสรรหาของพรรค เพื่อสะท้อนความต้องการของประชาชน ทั้งนี้ จากประสบการณ์ชี้ให้เห็นว่า บางพรรคตั้งขึ้นมาเพื่อแย่งชิงอำนาจและผลประโยชน์ของบ้านเมือง กรรมการร่างรัฐธรรมนูญจึงต้องกำหนดบทลงโทษอย่างหนักให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) บังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด

ศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย ยาวะประภาส กรรมการร่างรัฐธรรมนูญกล่าวเพิ่มเติมว่า พรรคการเมืองต้องมีหลักเกณฑ์การจัดทำบัญชีการใช้จ่ายเงิน ระบุที่มารายได้ชัดเจนโดยเฉพาะที่มาจากเงินบริจาคของสมาชิก พร้อมรายงานการใช้จ่ายต่อคณะกรรมการการเลือกตั้งและประชาชนรับทราบ ทั้งนี้ หากสามารถตรวจสอบพรรคการเมืองได้ จะถือเป็นการปฏิรูปพรรคการเมืองให้เป็นสถาบันทางการเมืองได้ตามเป้าหมาย

หลังจากนั้น ได้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าสัมมนาแสดงความคิดเห็นร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. .... อย่างกว้างขวาง โดยมีผู้แจ้งความประสงค์แสดงความคิดเห็นในห้องสัมมนาจำนวน ๓๑ คน โดยฝ่ายเลขานุการคณะอนุกรรมการประชาสัมพันธ์และสำรวจความคิดเห็นของประชาชน

ได้สรุปประเด็นการรับฟังความคิดเห็นร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญฯ ฉบับดังกล่าว รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

เมื่อสัมมนาเป็นเวลาพอสมควรแล้ว ศาสตราจารย์ ดร.ชาติชาย ณ เชียงใหม่ กรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ในฐานะประธานคณะกรรมการประชาสัมพันธ์และสำรวจความคิดเห็นของประชาชน ได้กล่าวขอบคุณผู้เข้าร่วมสัมมนาและกล่าวปิดการสัมมนาในเวลา ๑๗.๓๐ นาฬิกา

ฝ่ายเลขานุการคณะอนุประชาสัมพันธ์  
และสำรวจความคิดเห็นของประชาชน  
ในคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ

สรุปประเด็นโครงการสัมมนา

เรื่อง “ชี้แจงสาระสำคัญร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. ....

(ร่างเบื้องต้น)

จัดโดย คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ

วันพุธที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๙ ณ ห้องประชุมรพี ๔ อาคารสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย

ถนนพิชัย แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

ประเด็นที่ได้รับจากการรับฟังความคิดเห็น	
๑. การจัดตั้งพรรคการเมือง	<ul style="list-style-type: none"><li>- ขอให้กำหนดอายุผู้ร่วมกันจัดตั้งพรรคการเมืองมีอายุไม่ต่ำกว่า ๑๘ ปี จากที่กำหนดไว้มีอายุไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปี เพื่อให้เยาวชน คนรุ่นใหม่ได้มีส่วนร่วมทางการเมือง</li><li>- ข้อกำหนดในการจัดตั้งพรรคการเมืองควรมีความยืดหยุ่นมากกว่านี้</li></ul>
๒. ทุนประเดิมที่ใช้ในการขอจัดตั้งพรรคการเมือง	<ul style="list-style-type: none"><li>- ขอให้ปรับปรุงอัตราการจ่ายเงินทุนประเดิม โดยควรปรับลดจำนวนเงินทุนประเดิมของพรรคการเมืองจากคนละไม่น้อยกว่า ๒,๐๐๐ บาท เป็นจำนวนเงินไม่น้อยกว่า ๑,๐๐๐ บาท และไม่ให้เกิน ๒๐๐,๐๐๐ บาท จากเดิมที่กำหนดให้ไม่เกิน ๕๐๐,๐๐๐ บาท เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ริเริ่มก่อตั้งพรรคมีลักษณะเหมือนเป็นการส่งเสริมนายทุนเป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งพรรคการเมือง</li><li>- การกำหนดเรื่องเงินทุนประเดิมพรรคและการเก็บเงินค่าสมาชิกขัดกับรัฐธรรมนูญหมวด ๓ สิทธิเสรีภาพของปวงชนชาวไทยหรือไม่</li></ul>
๓. รายได้ของพรรคการเมือง	<ul style="list-style-type: none"><li>- ขอให้ขยายรอบเวลาการชำระค่าบำรุงพรรคการเมืองจากเดิม ๑๕๐ วัน เป็น ๔ ปี เนื่องจากสังคมไทยและประชาชนไทยยังขาดความคุ้นเคยกับการให้สมาชิกพรรคการเมืองจ่ายเงินบำรุงพรรคการเมือง</li><li>- สมาชิกที่ไม่ได้ชำระค่าบำรุงพรรคการเมืองภายในกำหนดไม่ควรกำหนดให้พ้นจากความเป็นสมาชิกโดยทันที เนื่องจากสมาชิกบางคนอาจไม่สะดวกในการชำระเงินภายในเวลาที่กำหนด</li><li>- ขอให้กำหนดว่าหากไม่ชำระค่าบำรุงก็ไม่มีสิทธิลงสมัครรับเลือกตั้ง ส.ส. หรือสิทธิอื่นๆ หรือจะไม่มีสิทธิต่างๆ ทางการเมืองเท่านั้น ไม่ควรพ้นจากสมาชิกภาพ</li><li>- การกำหนดให้ทุกสาขาพรรคการเมืองต้องมีสมาชิกจ่ายค่าบำรุงพรรคไม่น้อยกว่า ๕๐๐ คน เป็นจำนวนที่สูงเกินไป และเป็นไปได้ยาก โดยเฉพาะในเขตเลือกตั้งในพื้นที่ที่พรรคการเมืองนั้นไม่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร อีกทั้งพรรค</li></ul>

ประเด็นที่ได้รับจากการรับฟังความคิดเห็น	
	<p>การเมืองขนาดใหญ่มีสาขาพรรคในแต่ละภาคจำนวนมาก ทำให้ที่สุดการกำหนดเช่นนี้จะเป็นการบีบให้เหลือเพียงภาคละหนึ่งสาขาเท่านั้น ซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักการของกรรมการร่างรัฐธรรมนูญที่ต้องการให้มีสาขาพรรคจำนวนมาก</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- ควรยกเลิกการเก็บอัตราค่าธรรมเนียมและเป็นค่าบำรุงพรรคการเมืองซึ่งเรียกเก็บจากสมาชิกไม่น้อยกว่าปีละ ๑๐๐ บาท เพราะจะทำให้พรรคการเมืองขนาดเล็กปฏิบัติได้ยาก และจะทำให้ประชาชนไม่ยากเป็นสมาชิกพรรคการเมือง</li> <li>- ขอให้พรรคการเมืองกำหนดอัตราค่าจ่ายค่าบำรุงสมาชิกพรรคการเมืองเอง</li> <li>- สนับสนุนพรรคการเมืองจากภาครัฐให้คำนวณตามสัดส่วนเงินของแต่ละพรรคที่จัดเก็บได้จากสมาชิก ไม่ควรจัดสรรตามจำนวนสมาชิกพรรคการเมือง</li> <li>- ปัจจุบันประชาชนที่เป็นสมาชิกพรรคการเมืองต้องประสบปัญหาการถูกลิดรอนสิทธิในการเข้าดำรงตำแหน่งต่างๆ ซึ่งมีอยู่ในกฎหมายหลายฉบับ และในบางยุคพรรคการเมืองฝ่ายตรงข้ามครองอำนาจรัฐมักอาศัยอำนาจดังกล่าวกลั่นแกล้งบุคคลที่เป็นสมาชิกพรรคหรือสนับสนุนพรรคฝ่ายค้านจึงเป็นเรื่องยากที่จะจูงใจให้ประชาชนจ่ายเงินบำรุงพรรคการเมืองเพื่อเป็นสมาชิกแต่กลับต้องเสียสิทธิและมีความเสี่ยงดังกล่าว</li> <li>- หากนายทะเบียนพรรคการเมืองยังคงไม่อำนวยความสะดวกในการรับสมัครสมาชิกและจ่ายเงินบำรุงพรรคการเมืองโดยไม่อนุญาตให้ดำเนินการผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตและหากต้องมีหลักฐานเอกสารจำนวนมากจะทำให้การดำเนินการรับสมัครสมาชิกและการจ่ายเงินบำรุงพรรคมีความยุ่งยากเป็นอุปสรรคต่อการชักชวนประชาชน</li> <li>- ขอให้มีการปรับปรุงมาตรการในการตรวจสอบมิให้พรรคการเมืองที่ฉ้อฉลจ่ายเงินค่าบำรุงพรรคแทนสมาชิกพรรคการเมืองด้วย</li> </ul>
๔. บทกำหนดโทษของผู้กระทำผิดตามร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. ....	<ul style="list-style-type: none"> <li>- มีบทลงโทษที่รุนแรงเกินไป ทำให้พรรคการเมืองดำรงอยู่ได้ยาก และเป็นการตัดโอกาสของคนมีอุดมการณ์ทางการเมือง</li> <li>- ควรปรับบทลงโทษหัวหน้าพรรคการเมืองกรณีที่ไม่ดำเนินการตามมติของพรรค</li> <li>- ขอให้ทบทวนบทลงโทษในทุกกรณี</li> </ul>

ประเด็นที่ได้รับจากการรับฟังความคิดเห็น	
	<ul style="list-style-type: none"> <li>- การลงโทษกรรมการบริหารพรรคการเมือง (กรณีไม่รู้เห็นกับการกระทำผิด) ขัดกับหลักนิติธรรมขัดกับรัฐธรรมนูญ</li> <li>- ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญฯ เป็นโทษทางการเมืองไม่ควรมีโทษทางอาญา เช่นการลงโทษประหารชีวิต</li> </ul>
๕. บทเฉพาะกาล	<ul style="list-style-type: none"> <li>- ในบทเฉพาะกาลควรอนุญาตให้พรรคการเมืองมีสมาชิกใน ๒ ประเภทไปก่อน โดยให้สมาชิกปัจจุบันที่ยังไม่ชำระเงินค่าบำรุงพรรค คงสถานภาพความเป็นสมาชิกพรรคไว้ได้ แต่จะไม่มีสิทธิหรือถูกนับรวมกับสมาชิกพรรคที่ชำระค่าบำรุงพรรค โดยอาจขยายเวลาให้สมาชิกกลุ่มนี้ดำเนินการตามบทบัญญัติใหม่ภายในสี่ปี แนวทางนี้จะสอดคล้องกับความเป็นจริงที่ว่าในปีแรกที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ใช้บังคับพรรคการเมืองต่างๆ จะต้องใช้เวลาในการเตรียมการเลือกตั้งและจะไม่ทำให้เกิดปัญหาความสัมพันธ์กับสมาชิกพรรคที่ไม่ทราบถึงบทบัญญัติของกฎหมายใหม่และจะขาดสมาชิกภาพไป และเพื่อไม่ให้เกิดความได้เปรียบเสียเปรียบระหว่างพรรคการเมืองที่ตั้งขึ้นใหม่กับพรรคการเมืองเดิมหลักการการมีสมาชิก ๒ ประเภทดังกล่าวควรถูกนำไปใช้สำหรับพรรคการเมืองที่ตั้งขึ้นใหม่ด้วย</li> <li>- ขอให้ผ่อนปรนเงื่อนไขเวลาในบทเฉพาะกาล</li> </ul>
๖. ความคิดเห็นอื่นๆ	<ul style="list-style-type: none"> <li>- หลักการที่กำหนดไว้ในร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. .... จะส่งผลดังนี้ <ol style="list-style-type: none"> <li>๑) เป็นการจำกัดพรรคการเมืองขนาดเล็ก เนื่องจากปฏิบัติได้ยาก จำกัดสิทธิประชาชนผู้ยากไร้</li> <li>๒) ทำให้การจัดตั้งพรรคการเมืองยาก และการยุบพรรคการเมืองทำได้ง่าย</li> </ol> </li> <li>- การมีระบบตัวแทนสมาชิกในจังหวัดที่มาจากการแต่งตั้งจะทำให้พรรคการเมืองที่ไม่สนับสนุนความเป็นประชาธิปไตยในพรรคการเมืองนำระบบนี้มาใช้เป็นหลักแทนที่จะมีการจัดตั้งสาขาโดยจะคงสาขาพรรคไว้เพื่อให้เป็นไปตามเงื่อนไขที่ผ่อนปรนกว่าและตัวแทนของจังหวัดจะมาจาก การแต่งตั้งทำให้อยู่ในการควบคุมของคณะกรรมการบริหารในส่วนกลางได้ง่ายกว่า</li> <li>- คะแนนเสียงของพรรคที่ได้รับจากการเลือกตั้งจะมีผลต่อการได้รับเงินจัดสรรสนับสนุนจากภาครัฐในปีแรก</li> </ul>

ประเด็นที่ได้รับจากการรับฟังความคิดเห็น	
	<ul style="list-style-type: none"> <li>- ร่างกฎหมายนี้จะกลายเป็นผลกีดกันให้สมาชิกออกจากพรรคการเมืองขนาดเล็ก ย้ายไปเข้าร่วมพรรคการเมืองขนาดใหญ่</li> <li>- กรอบระยะเวลาที่กำหนดไว้ในร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญฯ นี้ไม่สามารถดำเนินการได้ทัน ควรให้มีบทเฉพาะกาลให้ทั้งช่วงระยะเวลาไปสัก ๒ ปี แล้วค่อยให้พรรคการเมืองดำเนินการตามร่างกฎหมาย</li> <li>- ขอให้ให้นำเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยในปัจจุบันมาเป็นเครื่องมือในการอำนวยความสะดวก เช่น การรับสมัครสมาชิกพรรคการเมืองผ่านขั้นตอนการทำบัตรประชาชนซึ่งมีการออนไลน์ทั่วประเทศ</li> <li>- ขอให้มีการบังคับใช้กฎหมายแบบอะลุ่มอล่วย มากกว่าการเคร่งครัด</li> <li>- ควรมีหมวดจริยธรรมพรรคการเมืองในร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง</li> </ul>

ฝ่ายเลขานุการคณะอนุประชาสัมพันธ์  
และสำรวจความคิดเห็นของประชาชน  
ในคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ